УДК 327 (540+81+680)

Богданова Т. Є., Дольна Н. А.

РОЛЬ ФОРУМУ ІБСА В РОЗВИТКУ СПІВРОБІТНИЦТВА ПІВДЕНЬ-ПІВДЕНЬ

Розглядаються передумови утворення трьохстороннього форуму ІБСА, основні сфери співробітництва в його межах та перспективи розширення. Автор дійшов висновку про результативність діяльності ІБСА в розвитку співробітництва Південь-Південь.

Ключові слова: *форум ІБСА (Індія, Бразилія, Південно-Африканська Республіка), ООН, саміт, співробітництво Південь-Південь.*

Рассматриваются предпосылки образования трехстороннего форума ИБСА, основные сферы сотрудничества в его рамках и перспективырасширения. Автор пришел к выводу о результативности деятельности ИБСА в развитии сотрудничества Юг-Юг.

Ключевые слова: *форум ИБСА (Индия, Бразилия, Южно-Африканская Республика), ООН, саммит, сотрудничество Юг-Юг.*

The preconditions of IBSA trilateral forum formation, the main areas of cooperation within it, and the expansion prospects are considered. The author comes to the conclusion about the IBSA effectivenessin South-South cooperation.

Key words: *forum IBSA (India, Brazil, South Africa), UN, summit, South-South cooperation.*

ІБСА є трьохстороннім форумом Індії, Бразилії та Південно-Африканської Республіки, покликаним вирішувати спільні соціально-економічні проблеми, контролювати дотримання верховенства міжнародного права, соціальної справедливості та міжнародної безпеки. На 6 червня 2013 року в Нью-Делі заплановано проведення VI ювілейного саміту ІБСА, присвяченого 10-й річниці форуму [1]. На думку одного з «батьків-фундаторів» ІБСА, екс-міністра зовнішніх справ Бразилії Селсу Аморіма, ІБСА є «маяком у виробленні стратегії співробітництва Південь-Південь» з метою допомоги найбіднішим країнам, що надає йому як унікальності, так і міжнародної легітимності [2].

Слід зазначити, що проблема визначення місця форуму ІБСА та «висхідних країн» у міжнародному співтоваристві розглядається в працях російських латино американістів Л. Окунєвої [3], В. Сударєва [4], Н. Чернишової [5]. Американські та європейські дослідники К. Олден і М. А. Віейра [6], Д. Флемес [7], Г. Лечіні [8], Р. Сандрі й Х. Дженсен [9] приділяють увагу внеску ІБСА у вирішення нагальних глобальних проблем та регіональних конфліктів сучасності, розвитку економічної співпраці по лінії Південь-Південь. Вітчизняні вчені, зокрема, П. Ігнатьєв і Б. Черкас [10; 11] висвітлюють лише окремі аспекти проблеми.

Мета роботи полягає у з'ясуванні передумов створення та напрямів діяльності ІБСА, визначенні його місця в співробітництві Південь-Південь та перспектив розвитку.

Ідея співробітництва Південь-Південь виникла в 70-х рр. XX ст. та передбачала обмін ресурсами, технологіями та знаннями між країнами, що розвиваються, з метою сприяння формуванню нового економічного порядку. У 1978 р. ООН заснувала Відділ співробітництва Південь-Південь, однак лише в 1990-ті – 2000 рр. співпраця в даному напрямі набула значного впливу на світову економіку та політику [8, p. 28]. На думку Генерального секретаря ООН Пан Гі Муна, «співробітництво Південь-Південь потенційно здатне забезпечити баланс між економічним зростанням та рівністю і справедливістю в глобальних масштабах» [12].

Передумови створення блоку ІБСА виникли ще в середині 1960-х рр., коли на першій Конференції ЮНКТАД (Женева, 1964) була офіційно оформлена «Група 77» – найбільша в рамках ООН міждержавна організація країн, що розвиваються. У рамках «Групи 77» сформувалися окремі підгрупи, одна з яких – форум ІБСА (Індія, Бразилія, Південно-Африканська Республіка) [13].

Форум ІБСА був офіційно оформлений у вересні 2003 р. на базі Бразильської декларації (червень 2003 р.) під час зустрічі прем'єр-міністра А. Ваджпаї, президентів Л. І. Лули да Сілва та Т. Мбекі в ході 58 сесії Генеральної Асамблеї ООН. На меті ІБСА – побудова мультиполярного світу, незалежна зовнішня політика, підтримка для Півдня. Його завданнями є: 1) контроль за дотриманням верховенства міжнародного права, підтримка міжнародного миру та безпеки; 2) реформування ООН, зокрема збільшення кількості як постійних, так і непостійних членів Ради Безпеки за рахунок країн, що розвиваються; 3) боротьба з тероризмом, транснаціональною організованою злочинністю, незаконним обігом зброї та наркотичних речовин; 4) просування соціальної справедливості шляхом здійснення ефективної політики боротьби з

голодом і бідністю, охорони здоров'я, соціальної допомоги, забезпечення зайнятості населення, охорони навколишнього середовища.Девізом ІБСА, на нашу думку, можна вважати слова прем'єр-міністра Індії М. Сінгха: «Сильна моральна сила у сьогоднішньому неврегульованому світі» [14; 15, p. 23].

За десять років існування відбулися п'ять самітів глав держав та урядів країн ІБСА, останній з яких відбувся в жовтні 2011 р. у ПАР [16]. У рамках ІБСА склалася розгалужена система координації – зустрічі глав держав, міністрів закордонних справ, міністрів оборони. Для обговорення поточних питань та вирішення проблем, було ухвалено рішення заснувати тристоронню Спільну комісію під головуванням трьох міністрів закордонних справ, до складу якої також увійшли робочі групи з транспорту, туризму, торгівлі та інвестицій, науки і технологій, охорони здоров'я, енергетики та оборони, тобто спеціального наднаціонального органу управління створено не було, що вказує на гнучкість та відкритість організації.

Країни ІБСА мають високі показники економічного зростання (за даними Світового банку за 2012 рік вони посідають 4, 8 та 26 місця у рейтингу країн за величиною ВВП) та спільні проблеми, зокрема, несправедливість і бідність, внутрішні та зовнішні міграції, ресурсні конфлікти, заколоти, колоніальне минуле та ін.[15, p. 23]. Вирішальним моментом для «визначення обличчя» форуму стало ініціювання країнами-учасницями створення «групи 20» (G-20), адже саме їх позиція в Канкуні (Мексика, вересень 2003 р.) сприяла включенню до тематики переговорів у рамках СОТ питань, пов'язаних з інтересами країн, що розвиваються (питання сільськогосподарських субсидій, доступу продукції аграрного сектора на ринки США і Західної Європи) [6, p. 1078; 8, p. 28-29].

Після майже десяти років офіційної співпраці всередині ІБСА значно зросли показники торговельного обороту між країнами. Вже після двох років реалізації Бразильської декларації бразильський експорт до Індії збільшився на 105 %, в Південну Африку – на 86 %, а в 2011 р. Бразилія та Індія оголосили своєю метою розширити торгівельне партнерство з 7730 млн дол. до 10 млрд дол. у найближчі роки. Тобто своє першочергове завдання – підвищення торговельно-економічного співробітництва між державами-членами – форум ІБСА успішно реалізовує. Крім того, кожна з країн ефективно використовує платформу ІБСА для налагодження торгівельних контактів з іншими державами. Так, Бразилія за рахунок тісних відносини з ПАР активізувала торгівлю з африканським континентом у цілому; Індія збільшила кількість інвестиційних проектів у країнах МЕРКОСУР, зокрема, в Аргентині та Уругваї [17; 18].

Зважаючи на початок світової фінансової кризи, П. Патіл, Л. І. Лула да Сілва та К. Мотланте на III Саміті форуму ІБСА в Нью-Делі 15 жовтня 2008 р. не оминули обговорення й цього питання. Зокрема, було наголошенона серйозності фінансової кризияк загрози глобальному процвітанню, яка поширилася з США до ЄС і почала впливати на країни, що розвиваються. Лідери підкреслили необхідність нової міжнародної ініціативи щодо проведення структурних реформ у фінансовій системі світу [19].

Хоча ІБСА є в першу чергу економічним форумом, а рух у бік колективної безпеки уявляється малоймовірним, враховуючи різноманітність проблем в обороні кожної з країн, проте III (Нью-Делі, 2008) та IV (Бразиліа, 2010) Саміти глав держав та урядів країн-членів ІБСА показали, що безпековим питанням у рамках форуму відводиться значне місце [19; 20]. Головна увага лідерів країн ІБСА зосереджена на проблемі ядерного нерозповсюдження. У вступному слові на відкритті саміту Л. І. Лула да Сілванаголосив на необхідності розпочати переговори про поетапну ліквідацію ядерної зброї, заборону її розробки, виробництва, придбання, випробування, зберігання та використання або погрози застосування. Лідери також обговорили загрозу придбання терористами ядерної зброї або пов'язаних з нею матеріалів і технологій. У підсумковій Декларації підкреслюється, що ядерне роззброєння і нерозповсюдження ядерної зброї є комплексними процесами, які доповнюють один одного і вимагають безперервного, незворотного прогресу на обох фронтах [19].

Лідери ІБСА неодноразово висловлювали своє занепокоєння в зв'язку із зростанням транскордонного тероризму, зокрема, в Афганістані та Іраку [19, 20], акцентували увагу на необхідності врегулювання регіональних конфліктів. Зокрема, президент ПАР К. Мотланте на III саміті в Нью-Делі (2008 р.) висловив занепокоєння з приводу ситуації в Судані і закликав ворогуючі сторони докладати усіх зусиль для якнайшвидшого вирішення серйозної гуманітарної ситуації в Дарфурі, підписання мирної угоди і припинення нападів на персонал ООН [19]. Окрема увага на самітах приділяється проблемі близько-східного мирного врегулювання. У Декларації ІБСА щодо ситуації на Близькому Сході (Бразиліа, 15 квітня 2010 р.) наголошується на політичному характері конфлікту між Ізраїлем і Палестиною та не можливості його вирішення за допомогою сили. Лідери ІБСА засудили застосування насильства, зокрема, щодо цивільних осіб, і закликалидо подальшого ослаблення дорожніх блоків для гуманітарних поставок [21]. Керівники також нагадали про своє рішення «жертвувати протягом трьох років по 1 млн дол. США з Фонду ІБСА на подолання гуманітарної катастрофи в регіоні» [22].

Розглядаючи можливість розширення форуму ІБСА, варто відмітити позицію прем'єр-міністр Індії М. Сінгха (до речі, єдиний представник, який брав участь у всіх п'яти самітах), виголошену ним на V Саміті глав держав та урядів країн-членів ІБСА (Преторія, 17-19 жовтня 2011 р.). У своєму вступному слові він зазначив, що «комісія ІБСА має залишитися у форматі трьохсторонніх переговорів і про будь-яке розширення не може бути й мови» [23], адже форум показав, як три країни з трьох різних континентів можуть об'єднати всі свої ресурси та зусилля для успішної співпраці.

Сьогодні зростаючі держави – «emergingpowers» – мають можливість обирати зовнішньополітичні стратегії, отже, як вважає індійський дослідник К. М. Ченой з Університету Джавахарлала Неру, зміцненню позицій форуму ІБСА на міжнародній арені сприятиме:

1) використання колективного голосу при прийнятті міжнародних рішень; 2) донесення думки глобального Півдня до Півночі; 3) побудова мосту між знедоленими і потужними для спільного вирішення загальних проблем [15, p. 23]. Перспективи форуму полягають у реалізації нових проектів у сфері сільського господарства та переробки сільськогосподарської продукції, охорони навколишнього середовища та енергетики, використання нових джерел енергії. Також у короткостроковій стратегії ІБСА укладення тристоронньої торгівельної угоди з МЕРКОСУР та Південно-Африканським митним союзом [24].

На думку німецького політолога Д. Флемеса, стратегія «м'якого балансування» ІБСА сприятиме формуванню мультиполярної системи, заснованої на нормах міжнародного права [7, p. 15]. Дослідники Відділу міжнародних відносин Лондонської школи економіки та політичної науки К. Олден та М. А. Віейра вважають тристороннє співробітництво ІБСА «віссю Півдня», проявом «нової дипломатії» Півдня, яка виникла як наслідок змін у міжнародній системі після 11 вересня 2001 р. [6, p. 1077, 1090-1091]. Індійський учений К. М. Ченой вбачає у форумі ІБСА форму багатостороннього політичного механізму, що допоможе збудувати міст між «Великою двадцяткою» та «Групою-77» [15, p. 24]. На нашу думку, показовим є також той факт, що всі члени форуму ІБСА в останні роки обиралися непостійними членами РБ ООН (Бразилія в 2010-2011 рр., Індія таПАР у 2011-2012 рр.) [25]. Автори поділяють думку бразильського дослідника А. Коста про ІБСА як політичну структуру, в межах якої Індія, Бразилія та ПАР передбачають не лише зміцнення тристоронньої співпраці в різних проблемних галузях, але й підтримування регулярного політичного діалогу, спрямованого на координацію позицій та вироблення спільних підходів до ключових глобальних проблем та розв'язання поставлених перед ними завдань [26, p. 27].

Підсумовуючи викладене вище, можна дійти висновків:

– головною стратегічною метою співробітництва Південь-Південь є сприяння формуванню нового міжнародного економічного порядку та зміцненню позицій країн, що розвиваються, всвітовій економіці;

– утворення ІБСА спричинено як змінами в глобальній міжнародній системі на початку XXI століття, формуванням мультиполярності, так і економічним зростанням країн-членів, входженням їх до групи «emergingpowers», висхідних гігантів, що виступають претендентами на регіональне та, в перспективі, глобальне лідерство;

– ІБСА є трьохстороннім форумом Індії, Бразилії та ПАР, покликаним надати більший імпульс співробітництву між країнами в галузі науки і технологій, широкий спектр потенційних можливостей для торгівлі, інвестицій, туризму; а також платформою для контролю за дотриманням верховенства міжнародного права, підтримки міжнародного миру та безпеки;

– основні досягнення тристороннього співробітництва в рамках ІБСА полягають у зростанні показниківторговельного обороту між країнами, збільшенні кількості та сфер застосування взаємних інвестиційних проектів, співпраці в соціально-гуманітарних питаннях (боротьбі з голодом, бідністю, забрудненням навколишнього середовища) та в сфері альтернативної енергетики;

– у рамках ІБСА далеко не останнє місце відводиться безпековим питанням: проблемі ядерного нерозповсюдження, боротьбі з міжнародним тероризмом, організованою злочинністю, нелегальною торгівлею зброєю, наркотрафіком, урегулюванню регіональних конфліктів;

– у питанні розширення ІБСА лідери країн-членів погоджуються з думкою прем'єр-міністра Індії М. Сінгха про оптимальність, на даний момент, трьохстороннього формату переговорів;

– перспективними напрямами діяльності форуму на сьогоднішній день є: реалізація нових проектів у сфері сільського господарства та переробки сільськогосподарської продукції, охорони навколишнього середовища та енергетики, включаючи використання нових джерел енергії;

– незважаючи на скептичне ставлення частини світового співтовариства, за своє десятирічне існування форум ІБСА зміг довести, що є ефективним інструментом не лише міждержавного співробітництва країн-членів, а й платформою для вирішення актуальних міжнародних проблем.

ЛІТЕРАТУРА

1. IBSA [India, Brazil & South Africa]April 24, 2013 [Електронний ресурс] // Ministry of External Affairs. Government of India. – Режим доступу : http://www.mea.gov.in/in-focus-article.htm?21578/IBSA+India+Brazil+amp+South+Africa.
2. Osava M. Interview with Celso Amorim: «IBSA is a beacon for political strategising and south-south cooperation» / M. Osava [Електронний ресурс] // IBSA news. – 2011. – June 30. – Режим доступу:http://www.ibsanews.com/interview-with-celso-amorim-ibsa-is-a-beacon-for-political-strategising-and-south-south-cooperation-ibsa.
3. Окунева Л. С. Бразилия: особенности демократического проекта: Страницы новейшей политической истории латиноамериканского гиганта (1960-е гг. – 2006 г.) / Л. С. Окунева. – М. : МГИМО-Университет, 2008. – 823 с.
4. Сударев В. Восходящие страны-гиганты на мировой сцене XXI века / В. Сударев // Латинская Америка. – 2005. – № 5. – С. 23–28.
5. Чернышева Н. Бразилия – Южная Африка: взаимное притяжение / Н. Чернышева // Латинская Америка. – 2007. – № 6. – С. 33–44.
6. Alden Ch.The New Diplomacy of the South: South Africa, Brazil, India and Trilateralism / C. Alden, M. A. Vieira // Third World Quarterly. – 2005. – Vol. 26. # 7. – P. 1077–1095.
7. Flemes D. IBSA: South-South Cooperation or Trilateral Diplomacy in World Affairs? / D. Flemes // International Policy Centre for Inclusive Growth. Poverty in Focus. – April 2010. – Number 20: South-South Cooperation: The Same Old Game or a New Paradigm?– P. 15–17.
8. Lechini G. Middle Powers: IBSA and the New South-South Cooperation / G. Lechini // The Multipolar Moment? NACLA Report on the Americas. – September/October 2007. – P. 28-32.
9. Sandrey R. Examining the India, Brazil and South African (IBSA) Triangular Trading Relationship / R. Sandrey, H. Jensen // Global Trade Analysis Project. – Tralac Working Paper № 1. – February 2007. – 71 p.
10. Ігнатьєв П. Азіатські велетні в боротьбі за вплив на країни Африки [Електронний ресурс] / П. Ігнатьєв, Б. Черкас // Зовнішні справи. – 2012. – № 2. – С. 34–37, № 3. – С. 40–44. – Режим доступу : http://opac.mk.ua/cgi-bin/irbis64r_11/cgiirbis_64.exe?LNG=&Z21ID=&I21DBN=BIBL&P21DBN=BIBL&S21STN=1&S21REF=3&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=.

11. Ігнатьєв П. Федеративна Республіка Бразилія: форсуючи Атлантику під стягом африканського братерства [Електронний ресурс] / П. Ігнатьєв, Б. Черкас // Зовнішні справи. – 2012. – № 6. – С. 24–29. – Режим доступу : http://217.77.210.22/cgi-bin/irbis64r_91_opac/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=DB2&P21DBN=DB2&S21STN=1&S21REF=3&S21FMT=fullwebr&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=M=&S21STR=.
12. Мун П. Г. Послание по случаю Дня сотрудничества Юг-Юг Организации Объединенных Наций12 сентября 2012 года/ Пан Ги Мун [Електронний ресурс] // Официальный сайт ООН. – Режим доступу:http://www.un.org/ru/sg/messages/2012/southcooperationday.shtml.
13. Bratzel A. Brazil and IBSA: A Blueprint for Future South-South Cooperation?/ A. Bratzel[Електронний ресурс] // Council of Hemispheric Affairs. – 2011. –August 2.– Режим доступу : http://www.coha.org/brazil-and-ibsa-a-blueprint-for-future-south-south-cooperation/.
14. Brasilia Declaration. – Brasilia, 2003 [Електронний ресурс] // IBSA Trilateral Official Website. – Режим доступу : http://www.ibsa-trilateral.org/index.php?option=com_content&view=article&id=154&Itemid=86.
15. Chenoy K. M. IBSA, Plurilateralism and the Global South / K. M. Chenoy // International Policy Centre for Inclusive Growth. Poverty in Focus. – August 2010. – Number 21:What can IBSA Offer to the Global Community? – P. 23-25.
16. Tshwane Declaration. – Pretoria, 2011[Електронний ресурс] // India-Brazil-SouthAfrica (IBSA) Dialogue Forum Fifth Summit of Heads of State and Government. – Режим доступу : http://www.ibsa-trilateral.org/index.php?option=com_content&view=article&id=164&Itemid=92.
17. Heffernan E. Brazil and India Trade Boom /E. Heffernan [Електронний ресурс] // Trading News. – Режим доступу:http://www.livetradingnews.com/brazil-and-india-trade-boom-36276.htm.
18. RelatórioAnualpara 2010. – Brasília, 2010 [Електронний ресурс] // Сайт Бразильського центрального банку. – Режим доступу : http://www.bcb.gov.br/?id=ANNUALREPORTSNFS&ano=2010.
19. The 3rd IBSA Summit Declaration. – New Delhi, 2008 [Електронний ресурс] // IBSA Trilateral Official Website. – Режим доступу : http://www.ibsa-trilateral.org/index.php?option=com_content&view=article&id=154&Itemid=86.
20. BrasiliaDeclaration. – Brasilia, 2010 [Електронний ресурс] // India-Brazil-SouthAfrica (IBSA) Dialogue Forum Fourth Summit of Heads of State and Government. – Режим доступу : http://www.ibsa-trilateral.org/index.php?option=com_content&view=article&id=154&Itemid=86.
21. IBSA Declaration on the situation in the Middle East. – Brasilia, 2010 [Електронний ресурс] //IBSA Trilateral Official Website. – Режим доступу : http://www.ibsa-trilateral.org/index.php?option=com_content&view=article&id=154&Itemid=86.
22. Discurso da Presidenta da República, Dilma Rousseff, durante Reunião Plenária da V Cúpula do Ibas. – Pretória, 2011 [Електронний ресурс] // Бразильський урядовий портал. – Режим доступу : http://www2.planalto.gov.br/.
23. Speech by Manmohan Singh at the Fifth India-Brazil-South Africa (IBSA) Dialogue Forum Summit Pretoria, 2011 [Електронний ресурс] // The Hindu. – Режим доступу : http://www.thehindu.com/news/national/article2549580.ece.
24. The Future of Agricultural Cooperation in IBSA. – Brasilia, 2010 [Електронний ресурс] // IBSA Trilateral Official Website. – Режим доступу : http://www.ibsa-trilateral.org/index.php?option=com_content&view=article&id=162&Itemid=91.
25. Страны, которые избирались членами Совета Безопасности [Електронний ресурс] // Официальный сайт ООН. – Режим доступу : http://www.un.org/ru/sc/members/elected.shtml.
26. Costa Vaz A. IBSA: The Prospects of a Plurilateral Arrangement / A. Costa Vaz // International Policy Centre for Inclusive Growth. Poverty in Focus. – August 2010. – Number 21: What can IBSA Offer to the Global Community? – P. 26–27.

Рецензенти: Євтушенко О. Н., д.політ.н, професор;
Ярошенко В. М., к.політ.н., доцент.

© Богданова Т. Є., Дольна Н. А., 2013

Дата надходження статті до редколегії 25.04.2013 р.

БОГДАНОВА Тетяна Євгенівна – кандидат історичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Чорноморського державного університету імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Коло наукових інтересів: країни Африки та Латинської Америки в міжнародних відносинах, міжамериканська система відносин.

ДОЛЬНА Надія Андріївна – бакалавр з міжнародних відносин, ЧДУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна.

Коло наукових інтересів: країни Африки та Латинської Америки в міжнародних відносинах.